

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

SS ./ riksåklagaren angående grovt penningtvättsbrott m.m.

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2020-10-13 i mål B 2227-19)

Högsta domstolen har beslutat att riksåklagaren ska svara skriftligen på överklagandet. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

SS åtalades för narkotikabrott och grovt penningtvättsbrott.

Enligt åtalet för narkotikabrott hade han den 28 mars 2019 till annan person olovligen överlåtit 3,61 gram cannabis. Vidare hade han vid samma tillfälle olovligen förvarat 176,6 gram cannabis och 7 tabletter tramadol. Narkotikan påstods i huvudsak inte ha varit avsedd för eget bruk.

Åtalet för grovt penningtvättsbrott avsåg att SS den 28 mars 2019 i sin bostad, undàngömt i en motionscykel, förvarat 600 000 kronor i kontanter. Hans åtgärder med pengarna påstods ha syftat till att dölja att pengarna härrört från brott eller brottslig verksamhet eller ha syftat till att underlätta för någon att tillgodogöra sig pengarna eller så har han otillbörligt främjat möjligheten för någon att omsätta pengarna.

Penningtvättsbrottet påstods vara grovt med hänsyn till den stora mängden pengar.

Alternativt påstods att SS genom att förvara pengarna hade medverkat till en åtgärd som skäligen kunde antas vara vidtagen i penningtvättssyfte.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde SS för narkotikabrott och grovt penningtvättsbrott till tio månaders fängelse. De i beslag tagna pengarna förklarades förverkade.

När det gäller narkotikabrottet gjorde tingsrätten följande bedömning.

Det är utrett att SS påträffades med narkotikan och att poliserna sett att han varit i kontakt med RR. Det har också framkommit genom vad som redovisats om den beslagtagna telefonen att den innehöll en stor mängd sms som är tydligt relaterade till narkotikaförsäljning och att den inte var försedd med något kodlås. Den narkotika RR köpt var förpackad på samma sätt som och hade samma utseende som den som fanns i SSs påse. RR har själv berättat att han vid köpet hade kontakt med den enda person och att hela transaktionen och stoppet tog under en minut. Det står således sammantaget klart att SS varit den som sålt narkotikan till RR. Att poliserna vid gripandet inte återfann någon femtiolapp på SS – som RR uppgett att han betalat med – talar sett mot vad som framkommit i övrigt inte med vidare kraft för att det varit någon annan än just SS RR varit i kontakt med. Om det var så att betalningen skedde i femtiolappar, kan dessa ha förflyttats vidare under den tidsrymd som förflöt innan poliserna ingrep mot SS och de män han var i sällskap med. Tingsrätten finner det sammantaget styrkt att SS haft och förvarat narkotika av den mängd och sort som åklagaren funnit. Det är vidare styrkt att han överlätit den åtalade mängden cannabis som åklagaren påstått. SS har uppgett att narkotikan inte var för hans eget bruk. Han ska dömas enligt åtalet, för *narkotikabrott*.

Efter polisens ingripande mot SS gjordes husrannsakan i den lägenhet som SS delade med sin far. Inne i en motionscykels pedalhus hittades sex gummiband-försedda buntar med 500-kronorssedlar. Varje bunt innehöll 100 000 kr.

Åklagaren gjorde gällande att kontanterna härrörde från sådan narkotikabrottslighet som SS dömts för i målet. Det behövde inte vara pengar som härrörde från försäljning av narkotika som SS själv genomfört, utan det kunde vara fråga om egendom från en större verksamhet med narkotikaförsäljning, där SSs uppgift till exempel kunde ha varit att förvara kontanter. Enligt tingsrätten hade som stöd för åklagarens påstående, förutom den narkotikahandling SS dömts för i målet, framkommit att det telefonnummer som RR använt inför sitt köp av SS hade bemannats av flera olika personer som RR kommit i kontakt med och som också lett till inköp av cannabis där han träffat flera olika personer på många olika ställen i Malmö. Det var enligt tingsrätten uppenbart att telefonen använts som en försäljningstelefon för narkotika. RR hade också innan det i målet aktuella tillfället träffat SS i dessa sammanhang, även om han inte handlat narkotika av just honom.

Tingsrätten uttalade vidare att det av tillgångsutredningen gällande SS tydligt framgick att han inte haft legala inkomster som kunde förklara en så stor summa som 600 000 kr. Han hade själv uppgett att han inte arbetat sedan flera år och att han inte heller haft svarta inkomster.

SS uppgav i tingsrätten att hans mamma gett honom de 600 000 kr i kontanter på villkor att han skulle sluta röka, skaffa sig en utbildning och körkort. Han fick pengarna för ett år sedan. SS kom inte ihåg när på året eller vilken årstid det var. Hans mamma kom med pengarna i färdiga buntar. Han vet inte om hon hade pengarna i en påse eller väska eller hur hon fraktade dem. SS vet inte hur hans mamma fått pengarna, men hon berättade att hon och några väninnor växlat in gamla sedlar. Han lade pengarna i motionscykeln och har inte rört dem sedan dess. Det stämmer att han inledningsvis sade att han förvarade pengarna åt en vän. Anledningen till det var att SS fick veta att hans pappa var häktad och ville få bort honom från utredningen. Senare berättade han att han fått pengarna från sin mamma eftersom han inte trodde att hon skulle bli häktad så långt in i utredningen. Han sa inget mer för att han mådde dåligt i häktet och kände inte för att prata. SSs mamma ville inte ha pengarna på banken eftersom någon kapat hennes ID och hon inte litade på banken. Han gömde pengarna i cykeln eftersom det kan finnas en inbrottsrisk.

SSs mamma (JM) berättade i tingsrätten att hon gett pengarna till honom i mars 2018. JM berättade att hon haft pengarna sedan 2015. När sedlarna skulle bytas 2016 fick hon hjälp av sina kompisar att växla in dem. Hon hade 400 000 kr då. JM uppgav sig inte gilla banker, eftersom de kan gå i konkurs. Hon tvingas ändå använda banker för sin lön och för att betala fakturor. JM hade pengar kvar efter gåvan till SS. Hon arbetar och lever sparsamt. När hennes mamma dog fick hon mycket guld och smycken. JM sålde smycken för ungefär 300 000 kr under 2016 och 2017. Hon har kvittona någonstans hemma, men vet inte riktigt var eftersom hon har flyttat. I samband med förhöret visade JM fotografier på smycken som hon hävdade var hennes guldsmycken. Hon ville dokumentera sitt smyckesinnehav från försäkringssynpunkt.

Tingsrätten konstaterade att det av tillgångsutredningen avseende JM med tydlighet framgick att hon inte under åren 2015 och framåt redovisat sådana inkomster och ekonomisk ställning att hon kan ha haft 600 000 kr i legala tillgångar på grund av sin affärsverksamhet och andra inkomster. Av utredningen framgick i stället att JM haft stora underskott i de verksamheter hon bedrivit och att hon inte haft någon legal disponibel inkomst som kan förklara hur hon kunnat ge 600 000 kr i gåva till sin son. Utredningen visade att hon haft ett underskott avseende disponibel inkomst sammantaget under dessa år och att hon har utmätning i lön och skulder hos kronofogden. Tingsrätten fortsatte enligt följande.

Ställt mot dessa uppgifter om narkotikaverksamheten och de finansiella utredningarna har i målet lagts fram SSs och JM:s uppgifter om att pengarna varit JM:s ihopsparade pengar och en gåva från JM till SS. Frågan är om dessa uppgifter innebär att det finns en rimlig alternativ förklaring till pengarna i motionscykeln än att de härrör från brott eller brottslig verksamhet. Tingsrätten konstaterar att det inte är olagligt att förvara kontanter hemma i stället för att t.ex. sätta in dem på en bank. I ett fall som detta, där omständigheterna är sådana att tillgångsut-

redningarna inte kan förklara pengarna utan att mycket tyder på att pengarna härrör från brott eller brottslig verksamhet – som här, narkotikabrottslighet – uppstår dock en viss förklaringsbörda för den som haft pengarna hos sig. Detta betyder dock inte att åklagarens bevisbörda flyttas. Åklagaren har fortfarande att bevisa åtalet fullt ut.

Tingsrätten konstaterade följande om den bevisning som anförts mot åtalet vad avser egendomens ursprung.

SSs uppgifter vid huvudförhandlingen om pengarnas ursprung har varit svepande och detaljfattiga. Det går inte att bortse från att han under förundersökningen inledningsvis lämnat helt andra uppgifter om pengarna och att han senare under förundersökningen uppgett att han fått pengarna från sin mamma, dock att han inte lämnat några som helst närmare förklaringar till dessa ändrade uppgifter. Han har i förhör uppgett att han inledningsvis var rädd att mamman skulle bli häktad men att han mot slutet av utredningen inte längre trodde att det fanns någon sådan risk och att han då berättade. Åklagaren har ifrågasatt varför SS inte lämnade närmare uppgifter kring pengarna när han väl berättat att de kommit från mamman. SS har vid huvudförhandlingen förklarat detta med att han inte under förundersökningen kände för att berätta då han mådde dåligt. SSs förklaring till sina förändrade uppgifter är mindre trovärdig och hans uppgifter framstår som mindre sannolika. Avgörande för hur de kan anses påverka åklagarens bevisning till stöd för åtalet är därför vilken tilltro som kan sättas till de uppgifter JM lämnat. Detta redogör tingsrätten för nedan.

Tingsrätten ifrågasatte inte att JM kunde ha haft smycken och guld. Det fanns dock inget som kunde ge ytterligare stöd till vad hon berättat. Hennes uppgifter om hur mycket smycken det varit fråga om och vilka försäljningar som ska ha skett konstaterades vara vaga och okontrollerbara. Tingsrätten fäste därför mindre tilltro till dessa uppgifter. Vidare uttalades följande.

.-.- JM har vidare kommenterat den finansiella utredningen med att hon sålt verksamheter och fått ett avgångsvederlag från en anställning och med detta synes ha menat att detta således inbringat flera hundra tusen tillgängliga för att spara som kontanter. Detta motsägs av den finansiella utredning som ger vid handen att det inte skulle ha varit möjligt sett mot de underskott som funnits. Det kan i stället konstateras att hennes ekonomiska situation de facto är sådan att kronofogden genomför utmätning i hennes lön. Inte heller de uppgifter hon lämnat om smyckes- och guldförsäljning skulle ens om tingsrätten skulle finna att de skett kunna förklara den stora summan kontanter som återfanns hos SS. Sammantaget finner tingsrätten att värdet av JM:s uppgifter är så lågt – också sett mot att JM är närstående till SS och därmed inte har lämnat sina uppgifter under ed – att de inte skänker något nämnvärt stöd till SSs förklaring om kontanterna.

SSs och JM:s uppgifter är inte sådana att tingsrätten finner att det finns en reell, legal, alternativ förklaring till egendomens ursprung. Tingsrätten finner i stället sammantaget att den bevisning som åklagaren åberopat till stöd för att visa att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet är tillräcklig. Det kan konstateras att pengarna i motionscykeln härrört från brottslig verksamhet och att det finns konkreta kopplingar till narkotikaverksamhet SS uppenbart deltagit i. Egendomen är alltså sådan som förutsätts i penningtvättsbrottslagen.

Tingsrätten uttalar vidare att SS förvarat pengarna på en helt dold förvaringsplats där kontanterna helt uppenbart gömmts för att undvika upptäckt. SS hade själv uppgett att pengarna inte skulle kunna hittas vid ett inbrott. Den åtgärd SS vidtagit var enligt tingsrätten tillräcklig för att kunna medföra ansvar för penningtvättsbrott.

Tingsrätten fann således att det varit fråga om egendom som härrört från brottslig verksamhet och att åtgärden syftat till att dölja att det var fråga om sådan egendom. SS dömdes därför för penningtvättsbrott, vilket redan med hänsyn till det mycket höga beloppet rubricerades som grovt brott.

I påföljdsdelen uttalade tingsrätten bl.a. följande.

Det samlade straffvärdet för den brottslighet som SS nu döms för överstiger ett års fängelse. Eftersom SS endast var 20 år gammal vid gärningarna ska hänsyn tas till hans ungdom vid straffmätning och påföljdsval. SS har tidigare dömts till ungdomsvård och skyddstillsyn för likartad brottslighet och som framgått ovan har dessa påföljder undanröjts. Nu aktuell brottslighet utgör återfall i likartad brottslighet och har ett högt straffvärde. Del av brottsligheten är dessutom brott av sådan art att det finns skäl att redan vid relativt låga straffvärden bestämma påföljden till fängelse. Det går inte heller att bortse från att narkotikabrottsligheten också utgör bakgrund till det grova penningtvättsbrottet. Tingsrätten finner att det nu föreligger särskilda skäl att döma SS till fängelse. Efter att hänsyn tagits till hans ungdom finner tingsrätten att straffets längd ska bestämmas till tio månaders fängelse.

Hovrättens dom

Efter att SS överklagat fastställde hovrätten tingsrättens domslut utan några ändringar.

Inför huvudförhandlingen i hovrätten åberopade SS ny muntlig och skriftlig bevisning.

SS åberopade förhör med LT som delgetts misstanke om den narkotikagärning som målet gäller och därmed hördes som medmisstänkt. Med förhöret avsågs att styrka att SS inte begått det åtalade narkotikabrottet.

Som skriftlig bevisning åberopades värderingsintyg avseende de smycken JM uppgett tillhört henne samt kvitton avseende försäljning av smyckena. Enligt kvittona var det totala försäljningsbeloppet drygt 400 000 kr som JM erhöll i kontanter. Vidare åberopades kvitton avseende försäljning av två bilar. Det totala försäljningsbeloppet var drygt 200 000 kr och även i detta fall erhöll JM betalningen i kontanter. Med den skriftliga bevisningen avsågs att visa att JM haft tillgångar i form av kontanter som uppgick till drygt 600 000 enbart i försäljningsintäkter avseende guldföremål och bilar.

Hovrätten konstaterade att SS, i enlighet med tingsrättens i den delen inte överklagade dom, skulle dömas för att olovligen ha förvarat 176,6 gram cannabis och sju tabletter Tramadol. Vidare uttalades följande.

Av de skäl som tingsrätten redovisat anser även hovrätten att den bevisning som har lagts fram när det gäller åtalet för överlåtelse av narkotika är sådan att den är tillräcklig för en fällande dom gentemot SS. LT har först i hovrätten trätt fram och uppgett att det var hans narkotika som SS hade i en påse. Han har hörts som medmisstänkt och har i vissa delar lämnat uppgifter som inte är möjliga att kontrollera, t.ex. namnet på den f.d. flickvännen. LT har inte heller kunnat lämna någon rimlig förklaring till varför han inte kontaktat polisen tidigare och berättat att SS var felaktigt anklagad för brott. Enligt hovrättens mening har de uppgifter som LT lämnat ett mycket lågt bevisvärde och är inte sådana att de förtar värdet av övrig bevisning. Som tingsrätten funnit ska SS därför dömas även för överlåtelse av narkotika.

När det gäller åtalet för penningtvättsbrott har den prövning som hovrätten gjort av bevisningen och av de rättsliga frågorna lett till att hovrätten ansluter sig till tingsrättens bedömningar när det gäller skuld och rubricering. SS ska således dömas för grovt penningtvättsbrott. Vid denna utgång ska även tingsrättens beslut om förverkande av i beslag tagna pengar stå fast.

Hovrätten delade även tingsrättens uppfattning när det gällde brottslighetens straffvärde, val av påföljd och fängelsestraffets längd.

Överklagandet

SS har överklagat och yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från det grova penningtvättsbrottet. Vidare ska han endast dömas för narkotikabrott i enlighet med sitt erkännande, dvs. innehav av 176,6 gram cannabis och sju tabletter Tramadol. De pengar som tagits i beslag ska inte förverkas utan återlämnas till honom. SS yrkar slutligen, oavsett utgången i skuldfrågan, att påföljden i första hand ska bestämmas till villkorlig dom alternativt skyddstillsyn i förening med föreskrift om samhällstjänst. I andra hand ska ett eventuellt fängelsestraff avsevärt mildras.

När det gäller narkotikabrotten är det enligt SS inte styrkt bortom rimligt tvivel att han överlät cannabis till RR. RR har inte sagt att han köpt narkotikan av SS. Till polismannen på platsen sade han att han köpt av killarna vid Hemmakväll. RR sade aldrig specifikt av vem han köpt. De två andra killarna är okända. Det kan vara någon av dem som har överlätit narkotikan till RR. Dessutom återfanns inte RRs telefonnummer i någon telefon som kan knytas till SS. Trots att RR sagt att han betalade säljaren med bl.a. två 50-kronorssedlar hittades inga sådana sedlar på SS när han greps. Ingen polis har sett att något överlämnades när SS och RR hälsade på varandra. Enligt SS ska åtalet ogillas då utredningen är alltför bristfällig.

Vad gäller åtalet för penningtvättsbrott anser SS att åklagaren inte har lyckats visa bortom rimligt tvivel att pengarna som fanns i motionscykeln skulle

komma från brott eller brottslig verksamhet. Enligt SS är det, främst genom JM:s vittnesmål och genom de handlingar hon lämnat in, visat att pengarna helt och hållet är lagliga, det är pengar som JM tjänat ihop genom arbete som anställd och företagare under flera års tid, i vart fall sedan 2009. JM uppger att hon sålt en butikslokal som gav 175 000 kr, en restaurang som gav 325 000 kr. Hon har också fått ett avgångsvederlag på knappa 130 000 kr. Bara detta har gett över 600 000 kr. Därtill kommer att JM tagit upp flera lån på ansenliga belopp och sålt smycken och guld och på så sätt fått tillgång till stora kontanta summor. Tillgångsutredningen som gjorts avser endast några få år (2015-2018) och har inte inbegripit tillgången till guld och smycken som JM berättat om i förhör. JM har berättat om hur det gick till när hon överlämnade pengarna till SS och förklarat varför hon inte satte in pengarna på ett bankkonto. Hon litar inte på banker efter en identitetskapning. JM har också berättat att pengarna gömdes på grund av rädsla för att de skulle stjälas.

SS hävdar vidare att det är orimligt att påstå att han, som bara är 20 år gammal, skulle ha tjänat ihop 600 000 kr på narkotikaförsäljning. Pengarna utgjordes av endast 500-kronorssedlar, om pengarna kom från narkotikaförsäljning borde det ha varit olika valörer.

När det gäller påföljdsfrågan uppger SS att om han endast döms för innehavet av cannabis och Tramadoltabletter motsvarar straffmättningsvärdet, med hänsyn till att han är 20 år gammal, högst två månaders fängelse. Det motsvarar den tid han varit frihetsberövad. Om han döms för det grova penningtvättsbrottet så motsvarar straffmättningsvärdet, med hänsyn till hans ålder, max fyra månaders fängelse. SS hänvisar därmed till Högsta domstolens avgörande NJA 2018 s. 1010 II. Påföljden bör dock oavsett utgången i skuldfrågan bestämmas till villkorlig dom alternativt skyddstillsyn i förening med samhällstjänst.

När det gäller frågan om prövningstillstånd uppger SS att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar hans överklagande. Högsta domstolen bör uttala sig om någon kan dömas för grovt penningtvättsbrott utan att egentligen förebringa någon som helst motbevisning mot de muntliga och skriftliga uppgifter som försvaret åberopat. I hovrätten har försvaret både gett in värderingsintyg och kvitton avseende sålda smycken och sålt guld som tillhört JM. SS ställer frågan hur lågt gränsen kan sättas för att döma någon för penningtvättsbrott. Frågan anges vara mycket viktig då det blir allt vanligare att personer lagförs för penningtvättsbrott utan att domstolarna närmare prövar vad åklagaren egentligen har bevisat om pengarnas härkomst.

Grunder

Den rättsliga regleringen

Bestämmelserna

Enligt 3 § första stycket 1 lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott (penningtvättsbrottslagen) döms för penningtvättsbrott, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen.

Av 5 § penningtvättsbrottslagen framgår att om ett brott enligt 3 § är att anse som grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömningen om brottet ska bedömas som grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om åtgärderna ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

Förarbetsuttalanden

I propositionen till penningtvättsbrottslagen uttalades att en framgångsrik kamp mot organiserad och ekonomisk brottslighet kräver åtgärder för att dels beröva kriminella deras brottsvinster, dels förhindra att vinning av brott återinvesteras och omsätts inom den legala ekonomin. I det arbetet är en effektiv kriminalisering av penningtvätt, tillsammans med goda möjligheter att förverka egendom som varit föremål för penningtvätt, viktiga redskap (se prop. 2013/14:121 s. 1).

Vidare uttalades att eftersom penningtvätt handlar om åtgärder med egendom som någon förfogar över till följd av brott är en förutsättning för ansvar att åklagaren kan visa en koppling mellan egendomen och förbrottet. Kritik hade riktats mot rekvisitet "härrör från brottsligt förvärv" i den dåvarande penninghäleribestämmelsen, eftersom det fanns en uppfattning om att det därigenom ställdes krav på att åklagaren skulle kunna bevisa vilket konkret förbrott som hade begåtts. Regeringen konstaterade att varken förarbeten eller praxis gav stöd för slutsatsen att det för ansvar för penninghäleri krävs att det kan visas från vilket konkret förbrott viss egendom härrör. Det angavs som tillräckligt att det kan visas att egendomen härrör från ett brottsligt förvärv. Detta ansågs som naturligt eftersom det för bedömningen av allvaret hos en penninghälerigärning är av liten betydelse om det kan styrkas att egendomen härrör från ett visst förbrott eller om det endast kan styrkas att egendomen härrör från brott i mera obestämd mening (se a. prop. s. 47).

I och med den nya lagen breddades kopplingen till förbrottet och i lagtexten uttrycks det på så sätt att egendomen ska härröra från brott eller brottslig verk-

samhet. Lagrådet hade funnit det tveksamt om bevisföringen underlättas och om uttrycket ”brottslig verksamhet” får någon självständig betydelse vid sidan av ”brott”. Om uttrycket skulle behållas i lagtexten, ansåg Lagrådet att det borde utvecklas och klargöras hur uttrycket ska fungera som ett självständigt brottsrekvisit. Det framgår emellertid av förtydligandet i Lagrådets yttrande att ”brottslig verksamhet” inte är tänkt att utgöra ett självständigt rekvisit, utan att minst ett brott måste bevisas. Detta uttalande ska emellertid inte tas som intäkt för att det uppställs ett krav på att bevisa ett konkret förbrott. Det som avses är istället brott i en vidare bemärkelse, vilket framgår av att en hänvisning görs till propositionens avsnitt 7.4 om egendomens koppling till förbrottet (jfr prop. 2013/14:121 s. 247 och 47).

Regeringen bedömde, även med beaktande av Lagrådets synpunkter, att ett bredare beskrivet rekvisit för kopplingen till den brottslighet som kan föregå penningtvätt skulle tydliggöra att det inte krävs att det kan visas att egendomen härrör från ett visst konkret brott och dessutom skulle kunna underlätta bevisföringen, särskilt i situationer där medel från flera och framför allt olika typer av brottsliga gärningar som inträffat över tid blandats samman (se a. prop. s. 46 f. och 247).

I författningskommentaren till bestämmelsen i 3 § om penningtvättsbrott uttalades följande om egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Den egendom som det straffbara handlandet avser ska härröra från ”brott eller brottslig verksamhet”. Rekvisitet ”härrör från brott” innebär att det handlande som genererat en förmögenhetsökning måste uppfylla rekvisiten i en brottsbeskrivning samt uppfylla det allmänna kravet på uppsåt eller oaktsamhet. Däremot behöver de närmare omständigheterna kring brottet, såsom tid, plats, brottsutbyte eller förövare inte visas. Med brott avses såväl ett enskilt som flera brott, och vidare alla typer av brott som kan ge utbyte, dvs. även sådana som inte innebär ett frånhållande eller ett förvärv utan ett undandragande av egendom, t.ex. ett skatte- eller tullbrott. .-..-

Rekvisitet ”härrör från brottslig verksamhet” är uppfyllt även om det inte kan visas att några närmare angivna gärningar har ägt rum. Kravet på att verksamheten ska vara ”brottslig” förutsätter inte kännedom om konkreta gärningar utan avser en viss typ av brottslighet som inte behöver vara närmare preciserad i fråga om omfattning eller detaljer. Åklagaren ska kunna peka på konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av en viss typ, t.ex. ekonomisk brottslighet eller narkotikabrottslighet. Samtidigt är det inte nödvändigt att styrka närmare detaljer eller uppgifter om verksamhetens omfattning eller inriktning. Rekvisitet är framför allt tillämpligt i situationer där medel från flera och framför allt olika typer av brottsliga gärningar som inträffat över tid blandats samman. Brottslig ”verksamhet” omfattar såväl brottslighet vid ett enda tillfälle som flera brott under en någorlunda sammanhängande tidsperiod, men även enstaka brott inom ramen för en verksamhet som bedrivs i mer eller mindre organiserade former. Som exempel på det sistnämnda kan nämnas den brottslighet som förekommer inom vissa s.k. mc-klubbar och andra kriminella nätverk. Även planerade brott, som nått den punkt där gärningen är straffbar, kan ingå i den brottsliga verksamheten.

I författningskommentaren uttalades vidare att beviskravet för egendomens koppling till brott eller brottslig verksamhet är detsamma som i brottmål i allmänhet, dvs. att det ska vara styrkt att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Med brott avses gärning som utgör eller motsvarar brott enligt svensk lag. Kravet på att egendomen ska "härröra från" brott eller brottslig verksamhet innebär att inte endast det konkreta brottsutbytet kan vara föremål för brott. Även egendom som trätt i stället omfattas, liksom den förmögenhetsökning som uppstått genom ett skattebrott eller annat undandragandebrott. Vad som krävs är alltså att egendomen kan härledas till brott eller brottslig verksamhet (se a. prop. s. 109).

Nämnas kan också att en annan av de förändringar som den nya lagen innebar var att även s.k. självtvätt kriminaliserades. Penningtvättsbrottet omfattar således även sådana åtgärder som vidtas av den person som har begått förbrottet (se a. prop. s. 54 ff.).

Doktrinen

I Lexinos kommentar till brottsbalken uttalas bl.a. följande om rekviritet "härrör från brott eller brottslig verksamhet" (se Asp, Petter, Lag [2014:307] om straff för penningtvättsbrott, Lexino 2021-02-04, kommentaren till 3 § under rubriken 2.2 Härrör från brott eller brottslig verksamhet).

Också brottslig verksamhet måste naturligtvis bygga på att brott begås. Följaktligen låter det sig sägas att egendom som härrör från brottslig verksamhet också härrör från (ett eller flera) brott. Det kan därför ifrågasättas om tillägget "brottslig verksamhet" tillför något i sak. Syftet med att komplettera rekviritet brott med brottslig verksamhet var emellertid i första hand att erinra om att ansvar inte förutsätter att egendomen kan hänföras till visst brott, dvs. *att bevistemat kan göras bredare*. Tillräckligt är att man kan styrka att egendomen härrör från brott (dvs. inte är åtkommen på ett sätt som inte är brottsligt). Man kan uttrycka det så att man inte behöver bevisa mer än vad som följer av lagtexten.

RättsPM 2020:5 Penningtvätt och penningbeslag

Utvecklingscentrum har inom Åklagarmyndigheten ett särskilt ansvar för den rättsliga utvecklingen av åklagarverksamheten. I december 2020 publicerade Utvecklingscentrum, tillsammans med Ekobrottsmyndigheten, rättspromemorian Penningtvätt och penningbeslag (RättsPM 2020:5). Syftet med promemorian var att ge vägledning inom penningtvättsområdet och att tillgodose kunskapsbehoven hos såväl de åklagare som är ovana vid ärendetypen som de mer erfarna åklagarna. Rättspromemorian finns på Åklagarmyndighetens hemsida: <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rattspm-202005-penningtvatt-och-penningbeslag.pdf>.

När det gäller bevisprövningen i brottmål och det som brukar kallas den tilltalades förklaringsbördas sägs följande i RättsPM 2020:5 (se s. 38).

Utgångspunkten för prövningen i ansvarsdelen i brottmål är att åklagaren har bevisbördan. Först när det är möjligt att utifrån den bevisning åklagaren har lagt fram till stöd för åtalet dra slutsatsen att åklagaren har uppfyllt beviskravet, är det aktuellt att pröva den tilltalades uppgifter eller invändningar. Den tilltalade har inte heller någon skyldighet att lämna uppgifter för att åklagaren ska kunna uppfylla beviskravet.

När åklagaren däremot har uppfyllt beviskravet, och det utifrån den bevisning som lagts fram är styrkt att den tilltalade har begått den åtalade gärningen, kan den tilltalade emellertid åläggas en förklaringsbörda avseende omständigheter som uppenbarligen kräver en förklaring. Denna förklaringsbörda gäller inte minst den tilltalades förmögenhetsförhållanden. En domstol kan således under vissa förhållanden till den tilltalades nackdel beakta dennes ovilja att uttala sig om omständigheter som uppenbarligen kräver en förklaring. (Se t.ex. ”Balkongmålet” NJA 2015 s. 702, Europadomstolens dom i målet Zschüschen mot Belgien, no. 23572/07, den 1 juni 2017, John Murray mot Storbritannien, den 8 februari 1996, Reports 1996-I och domstolens dom i målet Krumpholz mot Österrike, no. 13201/05, den 18 mars 2010.)

I det ovan nämnda avgörandet Zschüschen mot Belgien uttalade Europadomstolen följande:

”Det är inte oförenligt med begreppet rättvis rättegång att under vissa omständigheter ålägga en tilltalad en skyldighet att lämna trovärdiga förklaringar beträffande sina egendoms- och förmögenhetsförhållanden. Europakonventionen förbjuder inte att det fästs vikt vid en tilltalads tystnad för att dra slutsats om skuld förutom om den fällande domen uteslutande eller i allt väsentligt skulle grunda sig på dennes tystnad.”

I händelse av att den tilltalades förklaring och bevisning motbevisar hela eller delar av åklagarens bevisning ska åtalet ogillas om inte åklagaren lyckas motbevisa den tilltalades invändning. Den tilltalades invändning måste dock vara så preciserad eller konkretiserad att den är möjlig att kontrollera. I annat fall undandras åklagaren möjligheten att föra bevisning som motsäger invändningen. Oprecisa invändningar om ansvarsfrihetsgrunder har särskilt aktualiserats i mål om narkotikabrott och skattebrott, men kravet på konkretion får anses vara allmängiltigt (jfr Robert Nordh, Praktisk Process VII. Bevisrätt B, 2 uppl. 2019, s. 48, se vidare NJA 1998 s. 512, NJA 1980 s. 359 och NJA 1994 s. 277).

I rättspromemorian ges vidare ett antal exempel på vad som i domstolspraxis har ansetts kunna utgöra konkreta omständigheter som tyder på att det är fråga om vissa typer av brottslig verksamhet. Vidare anges ytterligare exempel som enligt Utvecklingscentrum bör kunna återopas av åklagare (se s. 24 ff.).

När det gäller konkreta omständigheter som tyder på narkotikabrottslighet nämns bl.a. stora kontantnehav. Vid gatulangning är det ofta fråga om små valörer på sedlar. Vid större partier eller förflyttning/smuggling av narkotika-utbyte eller vederlag är det däremot fråga om 500-kronorssedlar (se s. 25).

Beträffande stora kontantnehav har från Utvecklingscentrum inhämtats det förtydligandet att det vid större partier eller förflyttning/smuggling av narko-

tikautbyte eller vederlag är vanligt förekommande med stora valörer på sedlar. I en svensk kontext är det därför vanligtvis fråga om 500-kronorssedlar. I en rapport från Europol från 2015 (Why is cash still king?) angående kontant användningen i kriminella miljöer framgår bl.a. att stora valörer på sedlar är vanligt förekommande vid transport av kontanter som härrör från brottslig verksamhet (se <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/why-cash-still-king-strategic-report-use-of-cash-criminal-groups-facilitator-for-money-laundering>). Vidare kan nämnas att på grund av den utbredda användningen av 500-eurosedlar i kriminella sammanhang beslutade Europeiska Centralbanken (ECB) i maj 2016 att upphöra med utgivningen av nya 500-eurosedlar, och samtliga riksbankerna i eurozonen hade i slutet av april 2019 upphört att ge ut nya 500-eurosedlar. Redan utgivna sedlar är emellertid alltså fortfarande giltiga (se <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2016/html/pr160504.en.html>).

Vidare nämns tidigare domar på narkotikabrott som en av flera omständigheter som kan utgöra konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet i form av narkotikabrottslighet (se s. 25).

När det gäller konkreta omständigheter som tyder på brottslighet i allmänhet nämns i promemorian bl.a. att den misstänkte ingår i, eller har nära samförbindelse med en kriminell gruppering som begår eller har begått olika former av brottslighet som kan ge utbyte. Vidare nämns bristande vilja eller förmåga att uppge ursprunget till egendom och att förklaringar till egendomens ursprung ändras i väsentlig mån utan anledning (se s. 26).

Något om hanteringen av kontanter

Sveriges riksbank ger årligen ut rapporten "Så betalar svenskarna" i vilken utvecklingen på betalningsmarknaden beskrivs och analyseras. Rapporten sammanfattar utvecklingen under det gångna året och redogör för Riksbankens bedömningar och politik på området. I 2020 års rapport konstateras att svenskarna allt oftare betalar med kort eller Swish i stället för med kontanter. Svenskarna använder således alltmer sällan kontanter. På tio år har andelen som betalar med kontanter fallit från runt 40 procent till under 10 procent. Kontanter används nu mest för små betalningar och främst av äldre personer. Bankkort, där pengar dras direkt från ett bankkonto, är idag det vanligaste sättet att betala i butik oavsett storleken på betalningen. Kontanter används däremot oftare till mindre betalningar, under 100 kronor, samtidigt som kreditkort (där kunden betalar med kredit från banken och sedan får en faktura) används oftare ju högre summa man handlar för (se <https://www.riksbank.se/sv/betalningar--kontanter/sa-betalar-svenskarna/sa-betalar-svenskarna-2020/>).

Enligt 1 kap. 2 § första stycket 15 lagen (2017:630) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism gäller lagen bl.a. för fysiska och juridiska personer som driver yrkesmässig handel med varor, om det kan antas att det i verksamheten eller i en del av verksamheten genomförs eller kommer att ge

nomföras transaktioner, enstaka eller sådana som kan antas ha samband, som innebär att ett utbetalt eller mottaget belopp i kontanter uppgår till motsvarande 5 000 euro eller mer. All yrkesmässig kontanthandel med varor omfattas av lagen. Minimibeloppet sänktes från 15 000 till 5 000 euro när den nya penningtvättslagen trädde i kraft den 1 augusti 2017. För handelsföretag som tar emot kontant betalning på 5 000 euro och uppåt innebar lagen ett utökat krav på rutiner. Företagen måste bl.a. vidta grundläggande åtgärder för riskbedömning och kundkännedom samt ha rutiner för god kundkontroll och intern redovisning (se 2 och 3 kap.). Av lagens 7 kap. framgår att de handelsföretag som omfattas av lagen står under tillsyn av länsstyrelsen. Genom tillsynen kontrolleras att verksamheten drivs i enlighet med lagen och de föreskrifter som meddelats med stöd av lagen. Om så inte sker kan företagen bl.a. åläggas sanktionsavgifter.

I detta sammanhang kan också nämnas att Svensk Handel i samband med att den nya penningtvättslagen trädde i kraft rekommenderade handlarna att inte ta emot mer än 45 000 kronor i kontant betalning. Detta i det uttalade syftet att undvika det omfattande åtagande som det innebär att ta emot kontant betalning på 5 000 euro, (se <https://www.svenskhandel.se/nyhetscenter/nyheter/2017/ny-penningtvattslag/>).

Polismyndigheten har sedan 2018 ett samlat ansvar för en samordningsfunktion för åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism. Samordningsfunktionen består av 16 myndigheter och Sveriges advokatsamfund. En av samordningsfunktionens uppgifter är att årligen ta fram en nationell riskbedömning på området. Den första riskbedömningen publicerades 2019 och förberedelser inför nästa riskbedömning pågår. I 2019 års riskbedömning uttalades att nya betalningslösningar har bidragit till att det svenska samhället i snabb takt blir allt mer kontantlöst. Samtidigt pekas hantering av kontanter med höga värden ofta ut internationellt som ett högriskområde för penningtvätt. Detta anges även gälla i Sverige. Kriminella aktörer fortsätter, trots det allt mer kontantlösa samhället, att använda kontanter för att begränsa spårbarheten och minska risken för upptäckt. Samordningsfunktionen bedömde att kontanthantering utgjorde ett fokusområde där åtgärder kan behöva vidtas. Sverige konstaterades vara ett av världens mest kontantlösa länder, samtidigt som kontanter används i betydande utsträckning i flera penningtvättsmanhang. Ytterligare åtgärder för att begränsa möjligheterna till storskalig kontanthantering bedömdes sannolikt kunna komma att bidra till att försvåra för de kriminella att tvätta pengar (se https://polisen.se/contentassets/1b51f95f9d1748a9ac9c1098685fc8f7/nationell-riskbedomning_slutversion_190610.pdf).

Min bedömning

Såväl tingsrätten som hovrätten har funnit styrkt att SS gjort sig skyldig till narkotikabrott. SS har dömts för att till annan olovligen ha överlätit 3,61 gram cannabis. Han har vidare vid samma tillfälle olovligen förvarat 176,6 gram

cannabis och 7 tabletter tramadol. Den innehavda narkotikan har enligt domstolarna i huvudsak inte varit avsedd för eget bruk. Enligt min mening är bevisningen övertygande; domstolarna har värderat bevisningen på ett riktigt sätt. SS ska således dömas för narkotikabrott.

Enligt 3 § första stycket 1 penningtvättsbrottslagen döms för penningtvättsbrott, om åtgärden syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde, den som överlåter, förvärvar, omsätter, förvarar eller vidtar annan sådan åtgärd med egendomen. Kravet på att egendomen ska härröra från brottslig verksamhet är uppfyllt även om det inte kan visas att några närmare angivna gärningar har ägt rum. Det förutsätts inte kännedom om konkreta gärningar utan med brottslig verksamhet avses en viss typ av brottslighet som inte behöver vara närmare preciserad i fråga om omfattning eller detaljer. Åklagaren ska kunna peka på konkreta omständigheter som tyder på brottslig verksamhet av en viss typ, t.ex. narkotikabrottslighet. Det är inte nödvändigt att styrka närmare detaljer eller uppgifter om verksamhetens omfattning eller inriktning. Beviskravet för egendomens koppling till brott eller brottslig verksamhet är detsamma som i brottmål i allmänhet, det ska således vara styrkt att egendomen härrör från brott eller brottslig verksamhet. Kravet på att egendomen ska "härröra från" brott eller brottslig verksamhet innebär att inte endast det konkreta brottsutbytet kan vara föremål för brott. Även egendom som trätt i stället omfattas. Vad som krävs är alltså att egendomen kan härledas till brott eller brottslig verksamhet.

Åtalet mot SS avser att han i sin bostad, undagömt i en motionscykel, förvarat 600 000 kronor i kontanter. Närmare bestämt var det fråga om sex gummibandförsedda buntar med 500-kronorssedlar. Varje bunt innehöll 100 000 kr.

Den centrala frågan i målet är om det är ställt utom rimligt tvivel att de undagömda kontanterna härrör från brott eller brottslig verksamhet. Vid denna prövning kommer jag först att redovisa de omständigheter som talar för att det är fråga om sådan egendom. Mot den bevisningen ställs sedan SS förklaring till penninginnehavet.

SS har gömt undan och förvarat 600 000 kronor i kontanter i sin bostad. Det är således fråga om ett mycket stort belopp kontanta medel. Som framgått i det föregående förekommer stora kontanta belopp numera sällan vid legitima transaktioner. I stället förknippas det med brottslighet och penningtvätt. Redan det förhållandet att det rör sig om en mycket stor summa kontanter talar starkt för att pengarna härrör från brott eller brottslig verksamhet. Till detta kommer att SS har gömt undan kontanterna, dolda i motionscykelns pedalhus, vilket förstärker intrycket av att det är fråga om illegitima pengar. Vidare var kontanterna fördelade i sex gummibandförsedda buntar med 500-kronorssedlar. Varje bunt innehöll 100 000 kr. Som framgått i det föregående nämns i Utvecklings-

centrums rättspromemoria att en konkret omständighet som tyder på narkotikabrottslighet är stora kontant innehav och att det vid större partier eller förflyttning/smuggling av narkotikautbyte eller vederlag ofta är fråga om 500-kronorssedlar. De nu redovisade omständigheterna talar enligt min mening starkt för att det mycket stora beloppet kontanter som SS hanterat härrör från brott eller brottslig verksamhet.

SS har i målet dömts för narkotikabrott bestående i att han, samma dag som kontanterna påträffades, till annan olovligen överlätit 3,61 gram cannabis. Vidare hade han vid samma tillfälle olovligen förvarat 176,6 gram cannabis och 7 tabletter tramadol. Den innehavda narkotikan har enligt domstolarna i huvudsak inte varit avsedd för eget bruk. Detta talar självfallet med styrka för att de kontanter som SS gömt undan och förvarat i motionscykeln härrör från narkotikabrottslighet.

För att kontanterna härrör från narkotikabrottslighet talar också omständigheterna kring den narkotikahandling han dömts för i målet. Tingsrätten har noterat att åklagaren gjort gällande att kontanterna härrörde från sådan narkotikabrottslighet som SS dömts för i målet. Det behövde inte vara pengar som härrörde från försäljning av narkotika som han själv genomfört, utan det kunde vara fråga om egendom från en större verksamhet med narkotikaförsäljning, där SSs uppgift till exempel kunde ha varit att förvara kontanter. Tingsrätten noterade att det i målet framkommit att det telefonnummer som RR använt inför sitt köp av narkotika av SS hade bemannats av flera olika personer som RR kommit i kontakt med och som också lett till inköp av cannabis där han träffat flera olika personer på många olika ställen i Malmö. Det var enligt tingsrätten uppenbart att telefonen använts som en försäljningstelefon för narkotika. RR hade också innan det i målet aktuella tillfället träffat SS i dessa sammanhang, även om han inte handlat narkotika av just honom. De omständigheter tingsrätten redovisar talar enligt min mening mycket starkt för att det stora kontantbeloppet som SS gömt undan och förvarat härrör från narkotikabrottslighet.

Sedan bör nämnas att SS två gånger tidigare dömts för narkotikabrott. Den senare av dessa domar är från den 13 juli 2017. SS dömdes då av Malmö tingsrätt för bl.a. narkotikabrott till skyddstillsyn med samhällstjänst (mål B 9971/16). Som särskild föreskrift angavs att SS skulle följa insatser i program mot narkotikamissbruk samt lämna regelbundna drogtestar enligt vad frivården bestämmer. Domen avsåg att SS i november 2016 olovligen överlätit 0,19 gram cannabis och därutöver olovligen i vart fall delvis i överlåtelsesyfte innehaft ytterligare 1,12 gram cannabis som han burit på sig. SS dömdes vidare för att vid samma tillfälle olovligen ha förvarat 148,13 gram cannabis och 34,5 gram cannabis i en annan bil. Narkotikan var delvis förpackad (i 46 portionsförpackningar). Den utdömda skyddstillsynen undanröjdes av Malmö tingsrätt den 31 maj 2018 på grund av att SS misskött sina kontakter med Frivården. Påföljden bestämdes till en månads fängelse (mål B 3507/18). Även

detta talar för att det stora kontantbelopp som påträffats hos SS härrör från narkotikabrottslighet.

Vid en bedömning utifrån de konkreta omständigheter som nu redovisats är det enligt min mening ingen tvekan om att beviskravet är uppfyllt. Det är således enligt min mening ställt utom rimligt tvivel att den stora summa kontanter som SS gömt undan och förvarat i motionscykeln härrör från narkotikabrottslighet. Som nämnts förutsätts det inte kännedom om konkreta gärningar och det är inte heller nödvändigt att styrka några närmare detaljer eller uppgifter om verksamhetens omfattning eller inriktning.

Nästa steg i bedömningen är att pröva SSs uppgifter och förklaring till det stora kontantinnehavet. SS hävdar att han fått pengarna av sin mor som gåva.

Inledningsvis kan konstateras att SS när han den 30 mars 2019 förhördes första gången under förundersökningen lämnade andra uppgifter om kontanternas ursprung. SS uppgav då att han förvarade dem åt en vän och att det var ärliga pengar. Vem vännen var ville SS inte berätta. SS uppgav att han förvarade kontanterna i motionscykeln för att det var ett säkert ställe om det blir inbrott. Han kom inte ihåg hur länge han förvarat pengarna. Nästa gång SS förhördes var den 18 april 2019. Då uppgav han att han inte ville dra in någon i detta, han eller hon som haft pengarna fick själv komma och erkänna. Därefter svarade han inga kommentarer på alla frågor om kontanternas ursprung. På frågan om hur han försörjer sig svarade SS att han får pengar från sin mamma och ibland från sin pappa. Det kan röra sig om allt från 100 till 1 000 kr. När förhørsledaren säger att SSs mamma sagt att det är hans pengar svarar han ingen kommentar.

Vid förhör den 3 maj berättar SS att kontanterna utgör vita pengar från hans mammas arbete. Han har fått pengarna av sin mamma. På frågan om varför han berättar detta nu svarade SS att utredningen snart är klar och att han på häktningförhandlingen fått klart för sig att hans mamma visat dokumentation på detta. SS svarar sedan ingen kommentar på samtliga frågor om omständigheterna kring att han fick pengarna av sin mamma. Detta gäller bl.a. frågor om när han fått pengarna, varför han fick pengarna, vad han skulle använda pengarna till, hur det gick till när han fick pengarna och om han fick dem på en gång eller vid flera tillfällen. Till och med på frågan om han fick pengarna i kontanter svarar SS ingen kommentar.

SS hörs sedan den 9 maj 2019. Vid detta tillfälle vidhåller SS att han fått pengarna från sin mamma. Även denna gång svarar han ingen kommentar på alla övriga frågor kring den påstådda gåvan. Detta gäller bl.a. frågor om hur det gick till när han fick pengarna, när och varför han fick pengarna samt om det fanns någon överenskommelse mellan honom och hans mamma gällande pengarna.

SS slutdelges förundersökningsprotokollet samma dag som det sista förhört hölls, dvs. den 9 maj 2019. I och med detta får SS del av de uppgifter som hans mamma JM lämnat vid de förhör som hållits med henne under förundersökningen. Huvudförhandlingen i målet hålls sedan den 28 maj 2019. SS lämnar då ytterligare uppgifter om omständigheterna kring gåvan. Dessa uppgifter har av tingsrätten beskrivits som svepande och detaljfattiga. Tingsrätten konstaterar vidare att SS under förundersökningen inledningsvis lämnat helt andra uppgifter om pengarna och att han senare under förundersökningen uppgett att han fått pengarna från sin mamma, dock att han inte lämnat några som helst närmare förklaringar till dessa ändrade uppgifter. Han har i förhör uppgett att han inledningsvis var rädd att mamman skulle bli häktad men att han mot slutet av utredningen inte längre trodde att det fanns någon sådan risk och att han då berättade. Tingsrätten konstaterade vidare att åklagaren hade ifrågasatt varför SS inte lämnade närmare uppgifter kring pengarna när han väl berättat att de kommit från mamman. SS förklarade detta vid huvudförhandlingen med att han inte under förundersökningen kände för att berätta då han mådde dåligt. SSs förklaring till sina förändrade uppgifter var enligt tingsrätten mindre trovärdig och hans uppgifter framstod som mindre sannolika.

Enligt min mening framstår det som uppenbart att SSs uppgifter om att han fått pengarna från JM inte är riktiga. Vid de två första förhören lämnar han vaga uppgifter om att han förvarat pengarna åt en person han inte vill namnge. Vid ett av dessa förhör uppger han för övrigt att han försörjer sig på pengar, mellan 100 och 1 000 kr, han får av sin mamma och pappa. Efter att han vid en häktningsförhandling får veta att hans mamma sagt att hon gett honom pengarna ändrar han sina uppgifter i enlighet med detta. SS vet att JM sagt att hon gett honom pengarna, men han vet inte något mer om vad hon berättat. Han väljer därför, för att inte riskera att lämna helt andra uppgifter än sin mor, att svara ”inga kommentarer” på alla frågor om omständigheterna kring den påstådda gåvan. SS anser sig inte ens kunna svara på frågan om han fick pengarna i kontanter. Om SS verkligen hade fått kontanterna av JM så skulle han självfallet ha berättat om hur detta gick till. Varför skulle han inte göra det? Att han inte kände för att berätta för att han mådde dåligt är en allt annat än trovärdig förklaring, men vad skulle han säga? När SS sedan får del av vad JM berättat vid förhör under förundersökningen försöker han lämna uppgifter som överensstämmer med vad hon berättat. Men dessa uppgifter blir ändå enligt tingsrätten svepande och detaljfattiga.

JM hördes första gången under förundersökningen den 3 april 2019. Hon delgavs då misstanke om grovt penningtvättsbrott avseende förvaringen av de 600 000 kr som gömmts i motionscykeln. JM berättade att hon fått reda på att pengarna försvunnit, att polisen tagit dem. På fråga om var pengarna kom ifrån svarade JM att det är löpande besparingar från inkomster av egen verksamhet och som anställd. JM berättade vidare att SS hade dåligt umgänge och hade

testat att röka hasch. Han fick pengarna för att komma på rätt väg i livet, för att kunna renovera det hus hon registrerat på honom och för att använda dem till en utbildning och körkort. Anledningen till att hon inte hade pengarna på banken var att inte litar på banken då hon tidigare blivit av med pengar genom någon form av identitetsstöld. När det gäller JM:s ekonomi berättade hon om sina anställningar, att hon drivit restaurang, bilfirma och städfirma samt tagit upp lån. Hon berättade också om vad hennes försäljningar av restaurangen och bilfirman inbringat och om det avgångsvederlag hon fick när hon slutade i hemtjänsten. På fråga om hon fått arv eller gåvor svarade JM att hon fick arva sin mamma för ca sju år sedan och att hon då fick arva smycken som hon sedan sålde. Hon kom inte ihåg hur mycket det rörde sig om.

JM hörs sedan den 10 april 2019. Hon tillfrågas då på nytt om kontanterna i motionscykeln. JM uppger att det tagit henne 30 år att spara ihop pengarna. Hon har arbetat hela tiden, drivit en städfirma och haft en bilfirma. Vidare fick hon ett avgångsvederlag på 129 000 kr när hon slutade arbeta inom vården. De kontanter som fanns i motionscykeln hade hon tagit ut sedan 2009. JM berättade återigen om försäljningen av bilfirman 2017 som inbringade 175 000 kr. Vidare upprepade JM att hon gav SS pengarna då han hamnat snett med bl.a. narkotika. Han fick lova henne att använda pengarna till något bra. JM lämnar i samband med förhöret in ett antal handlingar rörande sin ekonomi. Vid detta förhör nämner JM inget om sin påstådda försäljning av smycken och lämnar inte heller in någon dokumentation avseende denna.

Både JM och hennes försvarare lämnade den 26 april 2019 in ytterligare handlingar rörande JM:s ekonomiska förhållanden. Ingen av dessa handlingar rörde försäljning av smycken.

I tingsrätten uppgav JM att hon sparat ihop de 600 000 kr som påträffats i motionscykeln. Hon berättade om att hon sålt verksamheter och fått ett avgångsvederlag. JM berättade nu att hon under 2016 och 2017 sålt de smycken hon ärvt av sin mor för ungefär 300 000 kr. Hon uppgav att hon hade kvittona någonstans hemma, men inte riktigt visste var. JM visade foton på smyckena och berättade att hon tagit dessa i samband med att hon haft inbrott där inbrottstjuven inte hittade smyckena. Hon ville dokumentera smyckena ur försäkrings-synpunkt. Tingsrätten fäste mindre tilltro till JM:s uppgifter om smyckena. Vidare fann tingsrätten att JM:s ekonomiska förhållanden var sådana att även om de uppgifter hon lämnat om smyckes- och guldförsäljning var riktiga skulle de inte kunna förklara den stora summan kontanter som återfanns hos SS.

Tingsrätten dömde SS för grovt penningtvättsbrott. Inför huvudförhandlingen i hovrätten återopade SS ny bevisning. Som skriftlig bevisning återopades värderingsintyg avseende de smycken JM uppgett tillhört henne samt kvitton avseende försäljning av smyckena. Enligt kvittona var det totala försäljningsbeloppet drygt 400 000 kr som JM ska ha erhållit i kontanter. Vidare återopades

kvitton avseende försäljning av två bilar. Det totala försäljningsbeloppet var drygt 200 000 kr och även i detta fall erhöll JM betalningen i kontanter.

När det gäller åtalet för penningtvättsbrott ledde hovrättens prövning av bevisningen och av de rättsliga frågorna till att hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömningar när det gäller skuld och rubricering. Även hovrätten har således fäst mindre tilltro till JMs uppgifter om smyckena och ansett att JMs ekonomiska förhållanden är och har varit sådana att även om de uppgifter hon lämnat om smyckes- och guldförsäljning var riktiga skulle de inte kunna förklara den stora summan kontanter som återfanns hos SS.

Enligt min mening har vad JMs åberopat till stöd för sitt påstående om smyckesförsäljningen ett mycket lågt bevisvärde. Vid det första förhöret svarade hon på fråga om hon fått arv eller gåvor att hon ärvt smycken som hon sedan sålde. JM kom dock inte ihåg hur mycket det rörde sig om. Vid det andra förhöret, som liksom det första till stor del gällde JMs ekonomiska förhållanden, nämnde hon över huvud taget inget om någon smyckesförsäljning. I samband med det andra förhöret och även ett par veckor därefter gav JM in ett förhållandevis stort antal handlingar om sin ekonomi. Ingen av dessa handlingar avsåg försäljning av smycken. Först i tingsrätten berättade hon om att hon sålt smycken för 300 000 kr, men utan någon dokumentation. Efter att tingsrätten dömt SS för grovt penningtvättsbrott ger han inför hovrättsförhandlingen in värderingsintyg och kvitton avseende smyckesförsäljningen.

Det sätt på vilket uppgifterna och bevisningen om smyckesförsäljningen framkommit innebär enligt min mening att det finns all anledning att, som domstolarna gjort, fästa mindre tilltro till dem. Jag har mycket svårt att tro att JM, för det fall hon under en dryg månads tid hade sålt smycken för ett så stort belopp som ca 400 000 kr, inte skulle ha kommit ihåg det under två polisförhör vid vilka hon påstått sig ha ekonomi att ge bort 600 000 kr till SS. Hon har inte heller nämnt något om smyckesförsäljningen i samband med att hon senare gett in dokumentation om sin ekonomi. Det är särskilt osannolikt eftersom 400 000 kr är ett större belopp än samtliga övriga inkomster JM berättat om och som SS hänvisat till i sitt överklagande till Högsta domstolen. Än mer osannolikt är det med hänsyn till att försäljningen av smyckena ska ha skett mellan den 20 mars och 2 maj 2017, dvs. tidsmässigt senare än de övriga inkomster som SS hänvisar till.

JM har påstått att hon gett 600 000 kronor i kontanter som en gåva till SS. Det är till att börja med ett mycket stort belopp att plötsligt ge bort till sin son. JM har, enligt vad hon själv uppgett, inte gett bort något motsvarande till SSs bröder. Vidare är det självfallet mycket anmärkningsvärt att ge bort 600 000 kr i kontanter (500-kronorssedlar). JMs förklaring till detta, att hon inte litar på bankerna, är inte övertygande.

JM har påstått att hon sparat ihop kontanterna under många år och förvarat dem hemma innan gåvan till SS. Riskerna med att förvara kontanter hemma är självfallet avsevärt större än om man sätter in dem på ett bankkonto. Vidare genomförde Riksbanken under åren 2013-2017 ett fullständigt utbyte av sedelserien och de sedlar som var i bruk. Efter den 30 juni 2017 var alla gamla sedlar ogiltiga. JM har uppgett att hon 2016 hade 400 000 kr och påstått att hon fått hjälp av kompisar att växla in kontanterna. Här kan erinras om att Riksbanken självfallet ställde höga krav på den som ville växla in större kontant innehav att redovisa dokumentation till stöd för att det inte fanns anledning att anta att kontanterna härrörde från brottslig verksamhet.

SS och JM har påstått att JM gav SS kontanterna för att han skulle komma att ta rätt väg, sluta röka cannabis och skaffa sig en utbildning och körkort. Jag har svårt att se det rimliga i att ge en så stor summa kontanter till en person som är inne i aktiv period av narkotikamissbruk. Risken är påtaglig att det skulle underlätta anskaffandet av narkotika och därmed förvärra situationen. JM påstår att det var i mars 2018 hon gav kontanterna till SS, dvs. mer än ett år innan polisen påträffade pengarna i motionscykeln. SS har sagt att det är hans mamma och pappa som försörjer honom med mindre belopp då och då. Ändå är pengarna orörda efter ett drygt år. Det förefaller osannolikt att SS under ett års tid inte vid något tillfälle skulle ha använt sig av pengarna.

Vidare delar jag domstolarnas uppfattning att den finansiella utredning som gjorts avseende JM tydligt visar att hon inte haft möjlighet att spara ihop de 600 000 kr som SS gömt och förvarat i motionscykeln. Under åren 2015 och framåt har hon inte redovisat sådana inkomster att hon kan ha haft så stora legala tillgångar på grund av sin affärsverksamhet och andra inkomster. Den finansiella utredningen visar i stället att JM haft stora underskott i de verksamheter hon bedrivit. Utredningen visar vidare att JM, enligt uppgifter inhämtade från Kronofogden den 24 april 2019, hade två skulder registrerade uppgående till totalt 637 759 kr. Skulderna registrerades hos Kronofogden i april 2017 respektive november 2018. Kronofogden beslutade i januari 2019 om löneutmätning, vilket innebar att drygt 12 000 kr per månad dras från JM:s lön (se s. 386 i förundersökningsprotokollet).

I SSs överklagande till Högsta domstolen åberopas en rad handlingar som skriftlig bevisning rörande JM:s inkomster och tillgångar. Om dessa handlingar kan följande sägas.

Några av de åberopade handlingarna avser lån. Lånade medel ska återbetalas med ränta och andra avgifter. Jag har därför svårt att se att utbetalda lån är av egentlig relevans i det nu aktuella sammanhanget. Dessutom framgår av den finansiella utredningen att JM i mars 2019 hade återbetalat samtliga lån, med undantag av ett lån från Forex på 138 838 kr. Den skulden skickades i januari 2019 till inkasso.

Vidare åberopas att JM i februari 2016 erhållit 129 452 kr i avgångsvederlag från Växjö kommun. Detta belopp har arbetsgivaren (kommunen) lämnat sedvanlig kontrolluppgift på till Skatteverket. Avgångsvederlaget ingår således i JM:s taxerade inkomst för inkomståret 2016 och omfattas av den finansiella utredningen i målet.

Enligt de två kvitton avseende bilförsäljningar som JM åberopat ska försäljningarna ha skett i juli 2016 respektive januari 2017. JM uppger att hon sålt bilfirman den 15 mars 2017. Försäljningarna bör därför ha redovisats i JM:s inkomstdeklarationer avseende inkomståren 2016 respektive 2017 och ingår därmed i den finansiella utredningen i målet.

Köpekontraktet avseende butikslokalen i Göteborg gäller den nyss nämnda försäljningen av bilfirman. Köpeskillingen angavs vara 175 000 kr. JM har också gett in ett handpenningavtal daterat den 1 september 2015 avseende samma butikslokal som hon sålt i mars 2017. Enligt handpenningavtalet överlät ett bilföretag lokalen till JM för en total köpeskillning om 200 000 kr. JM synes således ha sålt bilfirman med förlust efter att ha innehaft den i ungefär ett och ett halvt år.

SS åberopar vidare ett köpekontrakt avseende att JM sålt en restaurang. Kontraktet är daterat den 1 oktober 2011 och köpeskillingen anges vara 325 000 kr. När JM köpt restaurangen och vad och hur hon då betalade saknas det uppgifter om. I den finansiella utredningen konstateras att den eventuella vinst eller förlust som redovisats i JM:s inkomstdeklaration inte går att få fram från Skatteverket eftersom det ligger för långt tillbaka i tiden.

Som framgått i det föregående anser jag att det vid en bedömning utifrån de konkreta omständigheterna i målet inte finns någon tvekan om att det är ställt utom rimligt tvivel att den stora summa kontanter som SS gömt undan och förvarat i motionscykeln härrör från narkotikabrottslighet. Utifrån vad jag nu redovisat förändrar inte SSs förklaring, att han fått pengarna i gåva av sin mamma, bevisläget. Redan det sätt på vilket SS lämnat och ändrat sina uppgifter under förundersökningen och i rätten visar enligt min mening att hans uppgifter inte är riktiga. Vidare visar utredningen om JM:s ekonomiska förhållanden att hennes inkomster av arbete och egen verksamhet varit sådana att det inte har funnits utrymme för henne att spara ihop 600 000 kr. Kontanterna i motionscykeln kan således inte förklaras av att JM sparat ihop dem och detta gäller, som domstolarna funnit, även om man skulle ta hennes uppgifter om smyckesförsäljningarna för goda. Sedan är även omständigheterna i övrigt mindre sannolika. JM skulle efter att under många år ha sparat kontanter som hon förvarat hemma i sin bostad plötsligt ge bort 600 000 kr i kontanter till ett av sina barn. Kontanter som i stor uträkning hunnit bli ogiltiga och som sedan skulle ha växlats in till giltiga sedlar. Vidare framstår det som osannolikt att JM

skulle ha gett SS en så stor summa kontanter trots att hon visste att han var inne i aktiv period av narkotikamissbruk.

Sammantaget anser jag således att det är ställt utom rimligt tvivel att de 600 000 kr i kontanter som SS gömt undan och förvarat i motionscykeln härrör från brottslig verksamhet i form av narkotikabrottslighet. Åtgärderna att gömma undan och förvara kontanterna i motionscykeln har syftat till att dölja att de härrört från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. SS har vidare handlat med erforderligt uppsåt. Med hänsyn till att gärningen avsett betydande värden ska penningstvåtsbrottet bedömas som grovt. Jag delar också domstolarnas uppfattning beträffande påföljdsfrågan. Hovrättens dom är således enligt min mening riktig.

Processuella frågor

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en överprövning kan sålunda enligt motiven inte föranleda dispens på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken m.m. [version 1 april 2020, JUNO], kommentaren till 54 kap 10§).

SS har yrkat att han endast ska dömas för narkotikabrott i enlighet med sitt erkännande, dvs. innehav av 176,6 gram cannabis och sju tabletter Tramadol. Det är enligt SS inte styrkt bortom rimligt tvivel att han överlät cannabis till RR. Den fria bevisprövningen innebär att bevisfrågor generellt sett inte är lämpade för en prövning av Högsta domstolen. Detta hindrar emellertid inte att det i vissa situationer kan finnas skäl för Högsta domstolen att pröva frågor om bevisvärdering. Enligt min mening finns det inte något moment i hovrättens nu aktuella bevisvärdering som gör att en prövning av Högsta domstolen skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Den centrala frågan i målet är om det är ställt utom rimligt tvivel att de undan-gömda kontanterna härrör från brott eller brottslig verksamhet.

Som nämnts i det föregående har Utvecklingscentrum inom Åklagarmyndigheten ett särskilt ansvar för den rättsliga utvecklingen av åklagarverksamheten. I detta ligger bl.a. att Utvecklingscentrum regelmässigt följer upp hur praxis utvecklas när det gäller central straffrättslig lagstiftning. Utöver de domar som tas med i olika rättsliga nyhetsbrev får Utvecklingscentrum också in underlag

från åklagarna. Tillämpningen av penningtvättsbrottslagen är en av de frågor som Utvecklingscentrum de senaste åren, och fortfarande, arbetar aktivt med.

I samband med arbetet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan tas årligen fram en sammanställning över rättsfrågor som har bedömts som intressanta att få prövade i Högsta domstolen. Denna lista över prioriterade prejudikatfrågor tas fram av riksåklagaren i samverkan med Utvecklingscentrum och Ekobrottsmyndigheten. I 2021 års lista återfinns två penningtvätsrelaterade punkter. I den första av dessa punkter anges att det finns behov av vägledande uttalanden om vad som krävs för att bevisa brott eller brottslig verksamhet. Här är det således fråga om en bevisfråga i ett visst sammanhang där det har bedömts finnas ett behov av vägledande uttalanden av Högsta domstolen.

Var den nedre gränsen går avseende vilka omständigheter som krävs för att styrka brott eller brottslig verksamhet är således en fråga som det enligt min mening finns skäl att få prövad av Högsta domstolen. I det nu aktuella målet döms emellertid SS även för narkotikabrott, dels avseende överlåtelse, dels avseende innehav som i huvudsak inte varit avsett för eget bruk. Narkotikabrotten är begångna samma dag som den stora summan undangömda kontanter påträffades. SS har också tidigare dömts för narkotikabrottslighet. Som framgått i det föregående anser jag att dessa omständigheter, tillsammans med övriga omständigheter, är sådana att det inte finns någon tvekan om att beviskravet är uppfyllt. Synpunkter har inhämtats från Utvecklingscentrum som gör bedömningen att också vid en jämförelse med rådande hovrättspraxis får omständigheterna i målet anses ligga över gränsen för när brott eller brottslig verksamhet ska anses vara styrkt.

SS har förklarat det stora kontantinnehavet med att han fått pengarna av sin mor JM som gåva. Omständigheterna kring denna invändning måste i flera avseenden anses vara speciella. Enligt min mening får bevisprövningen i detta senare led anses utgöra "vanlig" bevisvärdering som knappast kan vara av intresse från prejudikatsynpunkt.

Mot bakgrund av det sagda anser jag att en prövning av det aktuella målet i Högsta domstolen inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Katarina Johansson Welin

Lars Persson

Kopia till:
Utvecklingscentrum
Malmö åklagarkammare (AM-45464-19)
Ekobrottsmyndigheten, Överåklagarens kansli